

Okrugli sto

“Svetski samit o informacionom društvu i rodna ravnopravnost»

Hotel Palas, 6. septembar 2005. godine

Nada Kovačević

Mediji u Srbiji – akteri ili posmatrači razvoja informacionog društva

Već u prvim lekcijama o odnosima sa javnošću stoji da ako želite da zainteresujete medije za svoje aktivnosti, morate da ih kreirate tako da predstavljaju atraktivan događaj i da u sebi sadrže vest. S obzirom na odziv novinara, vest sa ovog Okruglog stola bi mogla da glasi: “Mediji u Srbiji nisu zainteresovani ni za razvoj informacionog društva, ni za aktivnosti koje taj proces pokušavaju da afirmišu”. Još manje su spremni da razmotre svoju ulogu i zadatke u pomenutim procesima.

Akcioni plan je nedvosmislen: Mediji imaju esencijalnu ulogu u razvoju informacionog društva i pružaju važan doprinos slobodi razmene informacija, izražavanja i pluralizma. Naredna analiza ima za cilj da pokaže kako mediji u Srbiji ispunjavaju tu svoju ulogu.

Razvoj informacionog društva je prouzrokovao pravu revoluciju u medijskoj sferi. U prethodnoj eri, mediji su bili posrednici između događaja i javnosti. Odjednom su se našli u samom srcu procesa. Tehnološki napredak je doveo ne samo do ogromnih promena u radu postojećih medija, već i do formiranja novih, kao i do pojave multimedijalnih sadržaja. Tako su se odvijala dva paralelna procesa. Razvoj informacionog društva je menjao medije, a pred njima je bio i zadatak da taj razvoj sa svim društvenim, sociološkim, ekonomskim i ostalim implikacijama prate i osvetljavaju.

Prvi deo zadatka, osavremeniti se i odgovoriti na izazove moderne tehnologije i novih komunikacionih kanala, mediji u Srbiji su obavili odlično. Gotovo da nema medijske kuće koja nije formirala svoju internet stranicu i one su, kako vreme prolazi, sve bolje. Internet stranice, koje su u početku predstavljale samo tekstualni prikaz programa koji medij inače nudi, postale su u međuvremenu medij za sebe. Čak i na internet stranicama štampanih medija moći ćete pojedine vesti i tekstove da pročitate pre nego što su objavljeni u listu. U većini medija formirane su internet redakcije koje posebno kreiraju svoje sadržaje. Dva najpotpunija i tehnološki najnaprednija sajta su Radio televizije Srbije i Radio televizije B92.

Većina medija iskoristila je internet kao kanal dvosmerne komunikacije, tako da su konzumenti medija postali učesnici, šaljući svoje komentare na objavljene sadržaje. Sve češće se ovako pribavljen vox populi koristi ne samo kao slika javnog mnjenja, već i kao motivacija za obradu pojedinih tema. Tradicionalni mediji su dobro odreagovali i na potrebu za referentim tačkama u novoj poplavi informacija koju internet nudi. Tako oni

često preuzimaju ulogu vodiča u sajber prostoru i brane informacionom haosu. I baš kao što 95 odsto gledalaca koristi program elektronskih medija koji se objavljuje u štampanim izdanjima, tako su dragoceni i tekstovi koji predstavljaju prikaz i izbor sajtova na određenu temu. Jedan od najboljih primera je rubrika Navigator u časopisu "Vreme". Ovde treba napomenuti da je u Srbiji malo internet medija i da su do sada formirani mediji specijalizovani i usmereni ka veoma malih ciljnim grupama.

Na žalost, drugi deo izazova mediji u Srbiji nisu ni prepoznali, niti na njega odgovorili. Analiza sadržaja o informacionom društvu pretvorila se, u proteklih dva meseca, u pravu potragu, uglavnom bezuspešnu, za tim sadržajima.

Jedan deo dnevnih novina je potpuno prihvatio koncept tabloida i u njima po prirodi stvari nema mesta ni za kakve sadržaje o informacionom društvu. Takozvani ozbiljni dnevници, međutim, samo su korak ispred. Vesti o napretku informacionih tehnologija su vrlo kratke, obično opisuju neki novi proizvod, vrlo svedeno objašnjavaju njegovu primenu i vrlo retkim slučajevima napisane su tako da i laik može da razume.

Elektronski mediji u informativnom i magazinskom programu gotovo da ne poklanjaju nikakvu pažnju informacionom društvu. Oni pripremaju specijalizovane emisije koje se, po pravilu, pretvaraju u katalog novih programa, uređaja, tehnologija. Internet mediji po svojoj strukturi sadrže vrlo kratke, brze i lako izmenljive forme, tako da sve već rečeno za prethodne medije, za njih itekako važi.

Informaciono društvo u medijima u Srbiji se ne tretira kao fenomen, niti se razmatraju njegovi sociološki, psihološki, politički i globalni aspekti. Rodna ravnopravnost u informacionom društvu, na primer, u toku jula i avgusta, nije spomenuta niti u jednom tekstu u posmatranih osam medija. Zanimljivo je da čak ni ženski časopisi ne posvećuju pažnju ovim pitanjima. U toku dva meseca samo je u četiri teksta, od kojih su dva bila u časopisu "Ekonomist" spomenuta veza između razvoja informacionog društva i nezaposlenosti, a samo u tri teksta je razmatran uticaj informacionog društva na obrazovne procese i to u kontekstu Bolonjske deklaracije. Pozitivan primer je dodatak Commedia u listu "Danas", ali ni on ne može da se otrgne manama koje smo već pobrojali.

Možda je najbolji primer kako se teme koje imaju makar i posrednu vezu sa informacionim društvom tretiraju u medijima jedna stranica iz lista "Blic", objavljena pre samo dva dana. Obratite pažnju na rubriku nauka/tehnika. U celoj novini, ona je uspela da zauzme samo stubac. Ostatak strane posvećen je "gejmboju", elektronskog igrački. Pogledajmo drugi primer. List Politika. Ovde je cela strana posvećena istoimenoj rubrici Nauka i tehnologija. Većina tekstova je apsolutno zabavnog karaktera. « Majmun sa ljudskim mozgom », « Delfini se zovu po imenu », « Vozila za kopno i vazduh », « Nevidljiva kora hleba ».... Centralni tekst u nadnaslovu sadrži najavu nove « industrijske revolucije », a opisuje nove materijale u elektronici. Svi tekstovi na strani su, verovatno, bazirani na stvarnim naučnim činjenicama, ali se pojave koje opisuju samo opipavaju po površini, nikad ne zadirajući u čitav niz posledica i implikacija koje proizilaze. Jezik je ili prestručan ili simplifikovan i obojen senzacionalizmom. Sredine nema.

Zaključak je da mediji ne prepoznaju i ne prate ozbiljnije ni jedan od procesa koji prate razvoj informacionog društva. Zašto je to tako ?

U svim medijima, u informativnim programima, primetna su tri negativne tendencije – sužavanje fokusa, svođenje na jednostavne forme i korišćenje interpretativnog, umesto istraživačkog novinarstva. Dok smo pozivali redakcije na Okrugli sto, u nekoliko slučajeva su me pitali : « A hoće li biti konferencija za štampu ». To je nekako najkomfortnije. Dođu, zapišu, vrte se u redakciju i kratko prepričaju. Vrlo često ćete videti u informativnim emisijama kako političar stoji okružen brojnim novinarima i nešto izjavljuje. Šta god da se dogodi, sledi nekoliko izjava zvaničnika. Posao obavljen. Uočavanje, istraživanje, objašnjavanje, osvetljavanje.... u medijima u Srbiji toga je sve manje.

Iako je politika centralna tema, mediji ne uočavaju tangentne procese. Posedovanje i rukovođenje informacionom tehnologijom, kao izvor rastuće društvene moći niko ne detektuje, niti sa tog stanovišta ne razmatra razvoj informacionog društva.

Tako dolazimo do apsurdnih situacija – zahvaljujući novim informacionim kanalima, vest je toliko brza, da je postala trenutna. Vest se podrazumeva, za tren je svi imaju. Zar tražnja onda ne bi trebala da se okrene ka složenijim formama, ka širim fokusima, ka novim temama ? Iz mnogobrojnih razloga to se ne dešava, a uravnilovka u tržištu vesti se nadomešćuje drugim sredstvima. Posledica toga je, na primer, da je u listu « Danas », koji je namenjen obrazovanijoj čitalačkoj publici, dodatak za sportske kladioničare duplo obimniji od dotaka Commedia koji prati informacione tehnologije.

Ono što je posebno indikativno je da se razvoj informacionog društva gotovo uopšte ne povezuje sa demokratskim procesima, niti sa osnovnim civilizacijskim vrednostima.

Iako mediji vrlo redovno i rado izveštavaju o svim procesima koji su direktno ili indirektno povezani za evropske integracije, na polju razvoja informacionog društva nedostaje bilo kakva analiza kakvi su evropski tokovi u ovoj oblasti i šta je Srbija do sada uradila ili nije uradila da se u te tokove uključi. Javnost je na taj način potpuno lišena stvarne slike stvari, a kompjuteri kojima se opremaju škole i ustanove doživljavaju se kao priključenje informacionom vozu.

Još jednom se vratimo na stranicu Blica da bismo pokazali na vezu između javne predstave pojedinih stvari i posledica. Dve trećine rubrike o nauci i tehnologiji posvećeno je igrački. U Srbiji ima mnogo građana koji i kompjuter doživljavaju na isti način. Bila sam svedok da se u selima kraj Raške, kad se dogodi smrtni slučaj u porodici na 40 dana isključuju televizor i kompjuter. Da je medijska kampanja i prezentacija drugačija, računar bi se doživljavao kao sredstvo rada, a ne kao zabava.

U informacionom društvu mediji imaju nove odgovornosti. Nije više dovoljno da budu slobodni. Moraju biti profesionalni i odgovorni. Odgovornost podrazumeva prepoznavanje i osvetljavanje po društvo važnih tema. Žena sa sela ne može da primeti da je njen pristup informacionim kanalima nezadovoljavajući, pa da to izjavi novinaru. Postoje institucije koje su dužne da prepoznaju takve probleme, ali mediji, kao psi čuvari

demokratije moraju da reaguju onda kada se ti problemi ne uočavaju, ili se uočavaju ali se o njima čuti. Ako se sve prepusti komercijalizaciji, u našim medijima će žene i dalje biti očajne zbog tvrdokornih fleka na ženskoj odeći, umesto zabrinute što ne znaju da koriste eksel.

Postoje medijski analitičari koji idu korak dalje – oni ističu da uloga medija nije da samo oslikavaju društvene norme već da imaju obavezu da promovišu pozitivan društveni imidž, a potreba za širenjem znanja putem medija je postala tolika da se u novijim naučnim radovima sfera javnosti zamenjuje pojmom sfera znanja.

Svoju ulogu čuvara demokratije mediji u Srbiji uglavnom koriste u dnevopolitičkom smislu, zaboravljajući da nove tehnologije mogu postati i brana, ali i instrument nepoželjnim procesima i da mediji ne mogu da se tek tako liše svoje uloge aktera na toj raskrsnici.

Mediji u Srbiji samo su proizvod celokupne društveno političke klime i da bi ulogu posmatrača razvoja informacionog društva zamenili ulogom aktera potrebna im je pomoć državnih ustanova i nevladinog sektora. Moraju se paralelno odvijati procesi edukacije i senzibilisanja novinara za teme o informacionom društvu i osmišljavati kampanje koje će kroz medije uticati i na javnost. Stav da slobodni i profesionalni mediji predstavljaju uslov ispunjavanja svih drugih sloboda nije nov, ali su novi uslovi u kojima se za tu slobodu treba izboriti.

Da bismo pogledali u budućnost, napravili smo kratku anketu sa 20 studenata novinarstva. Rezultati su nam samo potvrdili da će, ukoliko se nešto radikalno ne preduzme mediji ostati slaba potpora razvoja informacionog društva u Srbiji.

Od 20 anketiranih

12 studenata je tačno ili približno odgovorili na pitanje «Šta je to Informaciono društvo?»

6 studenata odgovorilo je svodeći pojam na razvoj kompjuterske tehnologije

2 studenta su odgovorilo da ne znaju

Dvoje studenata je odgovorilo tačno na pitanje šta je to Svetski samit o informacionom društvu

4 je odgovorilo pogrešno

14 je odgovorilo da ne znaju

Za strategiju i akcioni plan Svetskog samita nije znao ni jedan student

Da li razvoj informacionog društva doprinosi rodnoj ravnopravnosti ?

2 studenta su odgovorila « da »

12 je odgovorilo « mislim da da »

5 je reklo da ne zna

jedna studentkinja je rekla da ne doprinosi

Da li razvoj informacionog društva doprinosi razvoju demokratije

13 odgovorilo sa da

5 sa ne

2 ne znam

Na pitanje da li koriste internet i elektronsku poštu

14 studenata je odgovorilo – svakodnevno

5 –povremeno

1 - ne

Postavili smo i pitanje iz opšte informisanosti, ali koje na zanimljiv način svedoči i o našoj temi i posebno o uticaju medija.

1 student je znao kako se zove ministar za nauku u Vladi Srbije (Aleksandar Popović)

15 studenata je znalo kako se zove ministar policije u Vladi Srbije (Dragan Jočić)

Svih **20** studenata je znalo kako se zove ministar za kapitalne investicije u Vladi Srbije (Velimir Ilić)

Srbija je i dalje društvo apsurdna u kojoj je u istoj nedelji objavljena vest da su studenti elektrotehnike osvojili prvo mesto na svetu za pronalazak koji omogućava štednju električne energije u kućnim aparatima i vest da od svih zemalja u Evropi Srbija najneracionalnije troši električnu energiju. Akteri informacionog društva ovakve apsurdne moraju da uočavaju, osvetljavaju, propituju i svojim informacionim kanalima pronalaze u javnoj sferi znanja koja predstavljaju odgovor i rešenje.

Na državnim institucijama i nevladinom sektoru je da im u tome pomognu, čak i ako ta pomoć podrazumeva i kampanje edukacije i motivacije. U informacionom društvu izolacija će biti stvar opredeljenja i do nje se može doći vrlo jednostavno – ne radeći. Biće kasno ako mediji tek tada objave vest da smo ostali na marginama globalnog razvoja.